

[09_2002]

„Koje su to nove vrste transverzalnih i neposrednih borbi, za razliku od onih centraliziranih i posredovanih? Koje su to nove funkcije ‚specifičnih intelektualaca‘, za razliku od onih univerzalnih? Koji su to novi načini subjektiviranja, koji se, umjesto kroz identifikaciju, formiraju potpuno oslobođeni identiteta?“¹

S jednim, više neobaveznim pozivanjem na već pomalo zaboravljene borbe oko i nakon pariškog maja 1968., Félix Guattari, Michel Foucault i Gilles Deleuze u različitim (kon)tekst(ov)ima postavljali su slična pitanja i skicirali naznake jednog koncepta transverzalnosti. Za tim tragovima koji nisu toliko teorijski konstruirani, koliko su izravno i eksplicitno smješteni u političke kontekste oko 1968., želimo krenuti u ovome tekstu. Nemamo dakle namjeru nužno proizvesti sveze s općim kulturnopolitičkim pitanjima, kao i pitanjima politike identiteta, kako je to kasnih devedesetih uspjelo na engeskom jeziku pod pojmom „transversal politics“², a niti slijediti Wolfganga Welscha u njegovim razmišljanjima o kritici uma³; jednako tako ne mislimo se nadovezivati na isprane odjeke s kojima pojam transverzalnoga korelira i francuskom svakidašnjem jeziku, a pogotovo ne prizivati naša domaća sjećanja na dodatne satove iz geometrije.⁴

Slaba utvrđenost, neznatna izradba pojma u Deleuzea i drugova, njegova relativno česta usputna primjena kao sporednog pojma u njihovom pojmovnom krajoliku nije nikakav nedostatak, nego, naprotiv, otvara šansu da se pojam transverzalnosti stavi na raspolaganje za novu značenjsku upotrebu u kontekstu kritike globalizacije. Transverzalnost, s onu stranu svakog metaforičkog značenja, treba da nam ovdje pojmovno pomogne u tome da diskusiju pomaknemo od definicijske problematike na izazov organiziranja unutar zadanog konteksta, od pitanja *da li* na pitanje *kako* se organizira i kako djeluje jedan pokret. Ono *da li* u našem slučaju leži uglavnom u pitanju, da li suprotstavljanje ekonomskoj globalizaciji, njegove teme, njegovo širenje i njegove pojavne oblike također treba shvatiti i označiti kao nešto globalno, ili pak možda nekako drugačije. To se pojmovno izražava prije svega u sporu oko toga da li se pritom radi o anti-globalizaciji odnosno o anti-globalizmu ili je naprotiv prije riječ o nekoj „drugoj“ globalizaciji, na primjer o nekoj „globalizaciji odozdo“.

Uz pomoć pojma transverzalnosti to se ne odveć učinkovito pitanje ipak daje subvertirati. Globalnu ekspresiju transverzalnog mnoštva teško da se može razumjeti u smislu nekog *jest-stanja*. Riječ je prije o jednoj perspektivi koja se stalno mijenja: još poželjnije od svake predodžbe totalnog obuhvaćanja svijeta posredstvom Carstva (Empire) i/ili mnoštva (Multitude)⁵ je inzistiranje na pokretu, na postajanju, na postajanju revolucionarnim. Transverzalnost pojmovno ojačava tu tendenciju u pravcu jednog neokončivog pokreta i implicira njegovu formalnu kao i njegovu organizacijsku kvalitetu. Što su međutim komponente toga pojma i kako se transverzalnost konkretno zbiva u tom pokretu?

¹ Gilles Deleuze, Foucault, Frankfurt/Main 1992, str.162

² Usporedi općenito Soundings 12, Summer 1999: Transversal Politics (uredili i izdali Stuart Hall, Doreen Massey, Michael Rustin, Cynthia Cockburn und Lynette Hunter), u području Gender Studies Nira Yuval-Davis, Gender and Nation, London 1997, ili u području između kulturne politike i Cultural Studies: Tony Bennett, Differing diversities: transversal study on the theme of cultural policy and cultural diversity, u: isti autor, Differing diversities, Strasbourg 2001, str., 7-69.

³ Usp. Wolfgang Welsch, Vernunft. Die zeitgenössische Vernunftkritik und das Konzept der transversalen Vernunft, Frankfurt/Main 1996.

⁴ Usp., Oliver Marchart, Der durchkreuzte Ort der Partei oder Politik *more geometrico*, u: MALMOE 04/2002, str., 20,

⁵ O pojmovima Carstva (Empire) i mnoštva (Multitude) usp.: Michael Hardt/Antonio Negri, Empire. Die neue Weltordnung, Frankfurt/New York 2002.

transnacionalno: prevladavanje multinacionalnog kalupa

Sasvim jednostavno, govoreći s Foucaultom, transverzalne borbe nisu ograničene na jednu određenu zemlju te su prema tome dakle transnacionalne.⁶ To zvuči sasvim očigledno i miriše na jednu ionako odavno uhodanu praksu, međutim, nije tako. Transnacionalna kooperacija je i dalje adut svijeta kapitala, ali nikakvo opće mjesto, nikakva svima dostupna forma zajedničkog rada, nikakva naveliko iskušana praksa otpora. Austrijski primjer otpora protiv crnoplave vlade⁷ 1999/2000 pokazuje - jednako kao i brojna druga aktualna žarišta otpora protiv desnopopulističkih i desnoradikalnih stranaka u Evropi - da mnogi akteri čak i kad zauzimaju u temelju jedno antinacionalno držanje, ostaju više ili manje uhvaćeni u svojim strukturnim lokalizmima i nacionalizmima. U diskusijama oko *Feber Null*⁸ (*Februar nulti*) sporilo se o nekoj „drugoj“, „boljoj“, „autentičnijoj“ *Austriji*. Na paralelno organiziranim demonstracijama lijeve patriotkinje i patrioti svetkovali su zajedno sa svojim jednako tako patriotskim prijateljicama i prijateljima iz Francuske ili Belgije, da bi se naposljetku predstavnice i predstavnici „druge Austrije“ prodali kao tipično austrijski primjerci otpora i izvezli se u inozemstvo, na podije, konferencije i naslovnice stranih glasila. U tom se procesu nije zbila baš nikakva transnacionalna transverzalizacija, nije došlo ni do kakve intenzivne debate između scena i oko različitih tradicija moći i otpora u pojedinim zemljama. Naprotiv, izgubljena je šansa za transverzalnost u multinacionalnim paralelnim akcijama koje su, ne razmjenjujući se međusobno, protekle jedna mimo druge.

I samo bujanje protestnih akcija protiv različitih konferencija na vrhu, G8, Svjetskog ekonomskog foruma (WEF), Svjetske trgovinske organizacije (WTO), skakanje od jednog do drugog sastanka na vrhu od Seattlea 1999., do Đenove 2001., ostaje u toj slici slabo povezanog *patchworka* otpora tek površni fenomen koji se, uzet sam za sebe, mora razumjeti kao efekt opće društvene spektakularizacije. Tek na foliji sve većih *kontinuiranih* aktivnosti antiglobalistička megademonstracija postaje jedan događaj koji taj kontinuitet nakratko prekida da bi mu dala nove smjerove. Između spektakularnih inicijalnih plamičaka takve vrste, nomadska praksa uokolo lutajuće karavane umjetnica i umjetnika upućuje primjerce na transverzalizaciju, unutar i u okviru protesta protiv ekonomske globalizacije, i to tako što rupe koje nastaju između velikih događaja pokušava na različitim granicama ispuniti proširenim eksperimentima.⁹ Transnacionalna praksa *Noborder*-mreže i graničnih kampova ponavlja doduše mnoge od problema političkog organiziranja¹⁰, ali ipak na odlučan način upućuje na to koliko se upravo mlađe aktivistice i aktivisti trude zasnovati neki oblik nereformističke i nereprezentacijske samoorganizacije.¹¹ Prevladavanje multinacionalnog kalupa na najpregnantniji način se ocrtava u rijetkim situacijama kada migrantice i migranti i samoorganizirane migrantske grupe kao protagonistice i protagonisti stupaju na scenu aktivizma razbijajući iznutra nacionalni okvir i istodobno u jednakoj mjeri povlačeći *jednu* liniju protesta protiv ekonomske globalizacije: koju možemo pratiti barem od godine 2001., na primjer u izbornim

⁶ Michel Foucault, *Warum ich die Macht untersuche. Die Frage des Subjekts*, u: isti autor, *Botschaften der Macht*, DVA 1999, str.165.

⁷ Riječ je o vladi kancelara Wolfganga Schüssela koja je 2000. nastala koalicijom Austrijske narodne stranke (ÖVP) čija je boja tradicionalno crna i Slobodarske stranke Jörga Haidera (FPÖ) čija je boja plava. Napomena prevodioca.

⁸ Usp., Gerald Raunig, *Wien Feber Null. Eine Ästhetik des Widerstands*, Wien 2000, ponajprije str.,118-124: Epilog ... Etwas anderes als Österreich!

⁹ Usp. Gerald Raunig, *Kriegsmaschine jenseits von Gewalt und Terror. Zum prekären Nomadismus der VolxTheaterKarawane*, u: *Kulturrisse 03/02*, str., 38 i dalje. (http://www.republicart.net/disc/hybridresistance/raunig01_hr.htm) i Gini Müller, *Transversal oder Terror? Bewegte Bilder der VolxTheaterKarawane* (http://www.republicart.net/disc/hybridresistance/mueller01_de.htm)

¹⁰ Usp Gini Müller, na navedenom mjestu i Ralf Homann, *Immerwährender Neustart. Zur hybriden Praxis von kein mensch ist illegal* (http://www.republicart.net/disc/artsabotage/homann01_en.htm)

¹¹ Usporedi također Harald Kuemmer, *Border Camp // Strasbourg // July 19 to 28, 2002* (http://www.republicart.net/disc/hybridresistance/kuemmer01_de.htm)

akcijama *Wiener Wahl Partie* (Bečkog izbornog društvanca)¹² ili u Đenovi na „Migrants' International March-u“ u okviru manifestacija protiv sastanka na vrhu G8¹³.

transsektoralno: praksa prelaženja preko društvenih polja

Kao što prekarni oblici prakse *noborder*-mreža, graničnih kampova i karavana rade na tome da prevladaju nacionalne okvire, tako njihove transverzalne linije također probijaju hermetičnost partikularistički nastrojenih parcijalnih javnosti i separiranih subkultura. To sada znači nešto bitno više i drugačije od ustajale pojmovnosti interdisciplinarnosti ili transdisciplinarnosti, kao i prakse koja je taj pojam akademizirala. To primjerice u polju umjetnosti više ne znači da se granice među disciplinama gube u različitim oblicima prakse između happeninga i performancea, nego da je riječ o kooperaciji među umjetnicima, teoretičarima, aktivistima, da je riječ o takvoj vrsti suradnje koja nadilazi zasebna polja njihova profesionalnog rada. Time što transverzalne linije tendencijelno na transsektoralan način prolaze kroz više polja, one ulančavaju društvene borbe i umjetničke intervencije i teorijsku produkciju i ... to „i“, dakle to zbrajanje ne treba shvatiti kao nasumično nizanje slučajnoga, čiji je cilj da prikrije proturječja, dakle kao političko-propagandističko otvaranje različitih socijalnih polja, nego kao raznolikost privremenih saveza, kao produktivno ulančavanje onoga što po sebi nikada nije glatko pasalo, i što se je neprestano grubo trljalo jedno o drugo i upravo kroz to trljanje napredovalo ili se također iznova razdvajalo.¹⁴ To „i“ odupire se ujedno nestajanju u jednoj velikoj jedinstvenoj fronti, kao što pruža otpor rasipanju, parceliziranju i frakcioniranju.¹⁵ Ono ne djeluje dakle kao mehanizam inkluzije koji sve pred sobom proždire i koji u nezasićenim stranačkim aparatima, posredstvom ponude prilagođavanja, proizvodi slobodu od proturječja, a niti u stilu mainstreama *attaca*, kao hibrid *greenpeacea* i sindikata, s jedne strane u žudnji za članovima, a s druge posebice spretan u osnivanju sekcija. Podjela pokreta na privrednopolitičke, zemljoradničke, umjetničke, feminističke, itd., „parcijalne sindikate“, ograničavanje pojedinih specifičnih kompetentnosti na klišeje njihovih subsektora (primjerice /samo/ograničenje umjetnica i umjetnika na ilustracije ili na regrutiranje prominencije) čista su suprotnost funkciji zbrajanja koju zastupa transverzalnost. Načelu delegiranja u skladu s podjelom rada, transverzalne linije suprotstavljaju praksu poprečnog prelaženja. Nasuprot starim strategijama umrežavanja, fragmentiranja i ujednačavanja, ulančavanje mnogostrukosti ne treba ni fragmentiranje ni konsenzus. Najviše što mu treba je jedno diferenciranje između moći i otpora, diferenciranje koje se stalno obnavlja.

molekularno: mnoštvo i nekonformna masa

Deleuze i Guattari postavili su sedamdesetih godina sami sebi pitanje, na koji način bi bilo moguće prevladati represivno ulančavanje želje koje dominira kapitalističkim sistemom, odnosno politiku koja sprečava kreativnost, proizvodnju želja i inicijativu masa, a da na njihovo mjesto ne stupe jednako represivna ulančavanja birokratskog sistema, da se energija koja izbija iz želja mase ne instrumentalizira za fašističko (samo-)razaranje. Odgovor su potražili u kontekstu događaja i mjesta u kojima i na kojima

¹² vgl. Ljubomir Bratić, *Gleiche Rechte für alle! Zur transversalen Praxis der Wiener Wahl Partie*, u: *Kulturrisse* 02/01, str., 8-11

¹³ Usp. Gerald Raunig, *Im Sommer des Protests. Fortschritt zwischen Gipfel und Grenzcamp*, u: *Der Standard*, 19.7.2001, str., 35

¹⁴ Usp. Gerald Raunig, *Wien Feber Null. Eine Ästhetik des Widerstands*, Wien 2000, vor allem str.,24-33: *Front statt Volk! Metamorphe Gefäße*.

¹⁵ Usp., u kontrastu Hito Steyerl, *Die Artikulation des Protestes*

(http://www.republicart.net/disc/mundial/steyerl02_hr.htm) i ponovo u kontrastu Gilles Deleuze *Unterhandlungen*, Frankfurt/Main 1993, S.68: „Niti element, niti cjelina, što je onda to ,i'? Vjerujem da je snaga Godarda u tome da to ,i' živi, misli i pokazuje na jedan sasvim novi način i da ga pušta da samo djeluje. To ,i' nije ni jedno ni drugo, ono je uvijek između obaju elemenata, on je granica, a uvijek postoji neka granica, neka linija bijega, strujanja, samo ju čovjek ne vidi, jer je ona ono neprividno. Pa ipak na toj liniji bijega odigravaju se stvari i postajanja, ovdje se očitavaju revolucije.“

„pojam mase postaje molekularnim pojmom koji prethodi jednom tipu segmentarnosti koji se ne može reducirati na molarnu segmentarnost klase.“¹⁶ Značenje potrage za takvim nemolarnim pojmovima mase i mnoštva, kao i fenomenima unutar pokreta koji takvim pojmovima odgovaraju, raste zajedno sa sve većom teritorijalizacijom i sve snažnijim prodorom postfordističkih radnih odnosa i oblika kooperacije. Upravo onda kada se sve, pa i one najkonzervativnije organizacije preobražavaju iz hijerarhija u „decentralizirane mreže“, pitanje o mogućnosti razlikovanja organizacijskih formi Carstva (Empire) i mnoštva (multitude), moći i otpora, zadobiva primarno značenje.

U suprotnosti s otvoreno hijerarhijskim mrežama kao i pseudonehijerarhijskim mrežama koje u formi *policentričnog* povezivanja pokušavaju prikriti hijerarhijske odnose, transverzalne linije razvijaju sklopove koji su *acentrični*, koji se ne kreću na osnovi unaprijed zadanih linija i kanala, nikada od jedne točke k drugoj, nego uvijek između i pored tih točaka u nekom potpuno drugom smjeru. Transverzale dakle nipošto nisu veze između više centara ili točaka, to su linije koje se čak ne moraju niti ukrštavati, linije bijega, linije loma koje neprestano izmiču sistemima točaka i njihovih koordinata.

Predodžba povezivanja već postojećih točaka odgovara, premda prikriveno, strukturi hijerarhijskih molarnih sistema. Acentrični oblici organiziranja i ulančavanja transverzalnog protesta rade, naprotiv, s vremenskim preklapanjima i prekrivanjima koja počivaju na jednom fluktuirajućem političkom organiziranju, čiji je ishod stalno otvoren. Za ove *overlaps* potrebne su prikladne metamorfne posude, čiji se razvoj ovisno o situaciji mijenja u pretežito kadrovske, zatvorene forme ili pak u otvorene etikete. Preobrazbe tih organizacijskih i komunikacijskih posuda moraju voditi računa upravo o raznolikosti mnoštva; mnoštva (multitude) manje no „gomile“ (Menge)¹⁷, jer kao „nekonformna masa: nekonformna kao neobuhvatljiva cjelina u svom nastupanju protiv [...] državne moći, nekonformna u svom odbijanju da se ujednači, u svom inzistiranju na razlici pojedinaca“¹⁸, a da ipak usred diferencijskog kapitalizma i konkurencijskog individualizma ponovo zadobija svoju društvenost: ukidanje mase i individuuma u nekonformnoj masi protesta je jedna forma u kojoj oba pola tendencijski zadržavaju svoje puno značenje, bez da u skladu s dijelektičkim obrazcem bivaju podignuti u nešto više.

specifično: novi načini subjektiviranja

„Budući intelektualci neće biti nikakve individue, nikakve kaste, nego jedno kolektivno ulančavanje u kojem sudjeluju osobe koje rade manualno, koje rade intelektualno, koje rade umjetnički“.¹⁹ Budućim intelektualcima, kako ih Guattari ovdje opisuje, ne odgovaraju doduše ni trideset godina kasnije naše svakidašnje slike intelektualaca; naprotiv, tip „medijskog intelektualca“ i njegova funkcija, kako spektakularnog tako i depolitiziranog, komentiranja svega i svačega, sve se više i više probija.²⁰ A ipak, prije svega su kolektivna iskustva više generacija uvijek iznova proizvodila nove alternativne predodžbe ulančavanja kompetencija i znanja: transverzalne borbe stvaraju specifične načine subjektiviranja, zahtijevaju specifične kompetencije, traže specifične potencijale, a ne ono univerzalno nekog univerzalnog proletarijata ili „univerzalnog intelektualca“. Na stanoviti način pojam transverzalnosti postaje u tom pogledu suprotnim polom jednog totalitarizirajućeg pojma univerzalnosti. Deleuze preuzima Foucaultovo razumijevanje poretka univerzalnog upravo na primjeru preobrazbi u statusu intelektualca koji

¹⁶ Gilles Deleuze/Félix Guattari, 1000 Plateaus, Berlin 1997, str., 291.

¹⁷ Usporedi prijevod pojma *multitude* u njemačkom izdanju : Michael Hardt/Antonio Negri, Empire. Die neue Weltordnung, Frankfurt/New York 2002.

¹⁸ Usp., Gerald Raunig, Wien Feber Null. Eine Ästhetik des Widerstands, Wien 2000, str., 46-52: Der Aufstand der Massen, Reverse Mode. Massenhafter Nonkonformismus als Aufhebung des Gegensatzes von Masse und Individuum, ovdje str.,51.

¹⁹ Félix Guattari, Wunsch und Revolution, Heidelberg 2000, str., 88.

²⁰ Usp. moja razmišljanja o funkciji intelektualca: Menasses Freiheit, u: Falter 20/00, str., 6; Süßstoffland ist abgebrannt. Österreich im Zeitalter des Zuckers - Eine Replik auf Slavoj Žižek, u: Elisabeth Nemeth, Silvia Stoller, Gerhard Unterthurner (Hg.), Philosophie in Aktion. Demokratie - Rassismus - Österreich, Wien: Turia Š Kant 2000, str., 142-149; Wien Feber Null. Eine Ästhetik des Widerstands, Wien: Turia+Kant 2000, str.53-56, str.71-77.

„je u jednom dugom razdoblju od 18. stoljeća do kraja Drugog svjetskog rata (preko Zole, Rollanda ... možda sve do Sartrea) mogao izigravati odvjetnika općosti: u onoj mjeri u kojoj se jedinstvenost pisca poklapala s pozicijom ‚pravnik-aodličnika‘ koji je mogao pružati otpor profesionalnim juristima i na taj način postizati univerzalizirajući efekt. Ako je intelektualac (kao i funkcija pisanja također) poprimila drugi lik, onda se to dogodilo zbog toga što se njegova pozicija sama promijenila i sada se kreće od jednog određenog mjesta do drugoga, od jedne singularne točke do druge, kada je on ‚atomska fizičar, genetičar, informatičar, farmakolog ...‘, postižući time efekte transverzalnosti, a ne više univerzalnosti, ili kada fungira kao preferirani relej ili točka ukrštanja. U tom smislu intelektualci i čak pisci (to danas nije ništa više nego jedna mogućnost) mogu tim bolje sudjelovati u borbama, u aktualnom otporu, što su više postali ‚transverzalni‘.“²¹

Transverzalnost nastaje u odmicanju od hermetičke autonomije umjetnica i umjetnika u njihovoj kuli od slonovače kao i od autonomije paradnih intelektualaca i to tek posredstvom povezivanja i preklapanja kompetencija. Prednost tog modela je prije svega u tome da se transverzalni načini subjektiviranja mogu zamisliti i s onu stranu pozicije intelektualaca: intelektualci nemaju više nikakvu monopolsku funkciju u objašnjavanju svijeta, odnosno u svom zauzimanju za svijet. Te funkcije gube svoj temelj ili postaju čak neupotrebljive u svezama u kojima se specifične kompetencije u kolektivima i acentričnim mrežama međusobno uslojavaju.

Transverzalnost time implicira naposljetku i jednu pretpostavku za tvorenje novih formi kolektivnosti, ili bolje: za brisanje suprotnosti između onog individualnog i onog kolektivnog. Ne postoji više nikakav umjetno proizveden subjekt iskaza. Postalo je jasno da je svako ime, svako ulančavanje, svaka etiketa uvijek već bila kolektivna i da uvijek iznova mora biti konstruirana. Transverzalnost se, prije svega u onoj mjeri u kojoj transverzalne kolektive treba razumjeti samo kao višeglasne grupe, podudara s kritikom reprezentacije, s odbijanjem da se govori za druge, u ime drugih, s odricanjem od identiteta, s gubitkom jedinstvenog lica, sa subvertiranjem društvenog pritiska, da se proizvode lica.

Prijevod: Boris Buden

²¹ Gilles Deleuze, Foucault, Frankfurt/Main 1992, str.,127 i dalje.